

PRZETRWAĆ (61) *vb pf*

-trw- (59), -trf- (2).

e oraz a jasne.

inf przetrwać (13). ◇ *fut* 1 sg przetrwam (1). ◇ 2 sg przetrwász (4). ◇ 3 sg przetrwá (10). ◇ 3 pl przetrwają (2). ◇ *praet* 1 sg *m* -em przetrwiał (1). ◇ 2 sg *m* -eś, -ś przetrwiał (4). ◇ 3 sg *m* przetrwiał (7). ◇ 1 pl *m pers* przetrwalismy (1). ◇ 2 pl *m pers* -ście przetrwali (2). ◇ 3 pl *m pers* przetrwali (1). ◇ *plusq* 3 sg *f* była przetrwała (1). ◇ *con* 1 sg *m* bych przetrwiał (1). ◇ 3 sg *m* by przetrwiał (3). ◇ *part praet act* przetrwawszy (10).

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI (jeden z niżej notowanych przykładów) – XVII w.

1. *Nie przestać istnieć, istnieć w dalszym ciągu; permanere PolAnt, Vulg (55)*: K temu onych wiele fię kápłany sftawáło/ dla tego iż im śmierć nie dopuściłá przetrwáć: ále ten [Jezus] iż ná wieki trwa/ ma kápłáństwo wiekuiŧte [o wyższości wiecznego kapłaństwa Chrystusowego nad kapłaństwem lewickim, które nie miało znamion trwałości ze względu na naturalną konieczność umierania kapłanów]. *WujNT Hebr 7/23.*

przetrwać jak długo (3): Annos ducentos explere, Dwie ście lat przekonać/ Przetrwáć/ Albo dwie fcie lat zupełnie mieć. *Mącz 304c. Cf Zwrot.*

Zwrot: »przetrwać wieki, wszytki czasy nieskończone« = *trwać wiecznie* [szyk zmienny] (1:1): On co ná dwoye rozdzyciel y morze czerwone/ Litość yego przetrwa wślytki czáfy nieskończone/ Przez ktore lud Izraélŧki przewyodł miłościwy/ Gdyż ye⁸⁰ miłofierdzyeńŧtwo yeŧt wieczne prawdziwie *LubPs dd5*; Pánie/ miłosierdzié twoie Wieki przetrwa *KochPs 202.*

Szereg: »przekonać, przetrwać« (1): *Mącz 304c cf przetrwać jak długo.*

a. *O ludziach: przeżyć, pozostać przy życiu; pozostać jakimś, gdzieś, w dalszym ciągu; vivere HistAl (46)*:

przetrwać co [= jaki okres] (3): Otoś wyŧchłá czarna chuda/ Chodziŧz iákoby obłudá/ [...] Muśiŧz przed czáfem ziść s ŧwiátá/ Nie przetrwaŧz y tego látá. *BielKom F. Cf »przetrwać dzień«, »przetrwać noc«.*

przetrwać jak długo (6): Thedy drzewo floneczne Indyiskim ięzykiem [Aleksandrowi] odpwiedziáło [!]/ thy zwycięcá ŧwiátá pan y ociec ieftes/ ále kroleŧtwá oycowskiego po żadnych czáfiech nie vyrzyŧz/ iefzcze rok ieden y oŧm mieŧięcy przetrwaŧz *HistAl L3*; Kthory po Mężoboyŧtwie popełnionym wytrwał dzieŧyć lat/ wolny iefť od śmierci/ y owŧzem iefťli by dwádzieŧciá lat przetrwał/ nie ma być iuż o mężoboyŧthwo winowan. *GroicPorz mm2*; Potym Ionátás przetrwawŧzy wiele lat dokonał żywotá ŧwoiego w pokoiu. *HistRzym 64v*; A byłá Anná Prorokini [...]/ tá iuż byłá przetrwála wyele czáfow *RejPos 28v*; *SkarKaz 577b*; *CiekPotr 43. Cf »wieczny wiek przetrwać«.*

przetrwać gdzie (2): *SkarKaz 577b*; czyiákolwiek kiedy Tá wiołká byłá, niemáŧz żadnego ktoremu Zleby fię tám powodzić nie miało od dawná: Iedni pomárli, drugich wywołano, trzeci Sámi fię powieszáli [...]. Nákoniec y Tátárow, ktory iefť nayduŧzyŧy Y naycierpliwyŧy narod, nie naydzie fię żaden, Coby tám ŧześć mieŧięcy przetrwał y żyw zoŧtał; Wŧzyŧcy kádukiem zchodzą. *CiekPotr 43.*

Zwroty: »przetrwać dzień« (1): Iefťli kiedy ná czás záfneż zás myŧlę iáko powŧtác/ A przetrwawŧzy zás dzyeń przyŧyŧy przydzye wiecz(o)rá czekáć *LubPs hh6.*

»przetrwać noc« (1): Nocte interposita, Przetrwawłzy yedną noc. *Mącz* 311b.

»wieczny wiek przetrwać« (1): Dádżą cześ pánu/ którzy go łzukáią. Ich fercá wcale wieczny wiek przetrwáią. *KochPs* 32.

W przen (2) : *KochPs* 32; Ale czekay łynaczku [tj. św. Janie] czáfu twego/ ielźcze trzy mieřáće w tym ciemnym namiećie [tj. w łonie matki] przetrwáć małż *SkarKaz* 577b.

α. *Spędzić w jakiś sposób określony czas; ducere, producere, traducere, transmittere* *Mącz* (8) :

przetrwać czym [= na czymś, robiąc coś] (1): Ducere noctem iucundis sermonibus, Miłemi rozmowámi noc przetrwáć. *Mącz* [95]d.

przetrwać w czym [= robiąc coś, żyjąc jakoś] (2): [Św. Szymon Słupnik] W tákich pracach y dziwnym Angellkim żywoćie/ lat pięćdziesiąt y łześć od łwego návrocenia przetrwał *SkarŻyw* 31. Cf »żywot przetrwáć«.

przetrwać jak długo (4): *Mącz* 227c; ále żeby [św. Szymon Słupnik] mógł łtać/ drábinę do łłupá przywiał/ y ná niey nie tylo wlpárty/ ále tełż y przywiał/ czterdzieći dni pořtu przetrwał. *SkarŻyw* 29; [Św. Szymon Słupnik] łłup łobie wyłoko pořtáwił/ ná ktorým wednie y wnocy przemieřkał/ komorkę łobie ná nim ná dwa łokćia wczyniwlzy/ wktorey przez trzydzieći lat przetrwał. *SkarŻyw* 30, 31.

przetrwać gdzie (3): Aliquot menses transmittere in specu, Kilká mieřáćów przetrwáć w yákiey yáskiniey. *Mącz* 227c, 252a; *SkarŻyw* 30.

Zwrot: »dzień przetrwáć« (1): Cyathos sorbillans paulatim hunc producam diem Nápiyájąc łie ten dzień przetrwam. *Mącz* 96d.

»noc przetrwáć« = *noctem ducere, pernoctare* *Mącz* (2): Noctem in gramine pernoctare, Noc ná tráwie przetrwáć. *Mącz* 252a, [95]d.

»[w czym] żywot przetrwáć« (1): Vitam sine ullo corporis languore traducere, W dobrym zdrowiu żywot przetrwáć. *Mącz* 97a.

β. *Dożyć staroći* (1) :

Zwrot: »przetrwáć wiek staroći« (1): A ty w pokoiu żeydźielź zá oycy twoimi/ y będzielź pogrzebion przetrwawłzy dobry wiek łtároći [Sepelieris in canitie bona]. *BibRadz Gen* 15/15.

γ. *Skończyć jakiś okres życia [co = jaki okres]* (6) : Azażeś iuź nie przetrwał Wiołny oney nadobney zázieleniałey młodoći łwoiey? *RejZwierc* 172, 172.

Zwrot: »przetrwáć (wsztyki) czasy sw(oj)e (a. poćiwey pracej łwoiej), czas wieku [czyjego]« [szyk zmienny] (3:1): Tákżeć theź czás wieku náłżego/ komu gi da Pan Bog przetrwáć/ ielť ná trzy częći rozdzielon. *RejPos* 40; A tákże y ty gdyżeś iuź przetrwał włzythki czály poćiwey pracey łwoiey/ á przyłzedłeś iuź ku záłtydłym czálom ieliennym łwoim [...] / opátruyże pilno/ łtarayże łie pilno/ [...] iákobyś ony pirwłże roboty pirwłżych czálów łwoich ták záchował w łzpiźárniach łwoich/ iákobyś mógł bełpiećnie zá niemi przyść do onego wdzięćnego odpoczywánia łwego *RejZwierc* 136v; A włzákoź łą niektorzy ktorzy ták iáko tákó czály łwe przetrwawłzy łtároći łie łekáią/ iż łie po niey bliłkiey łmierći nádziwáią. *RejZwierc* 161v, 136v.

δ. *Przetrzymać, znieść trudnoći, przeciwnoći; exsequi, exsorbere, pertolerare* *Mącz*, *Cn*; *pati* *Cn* [w tym: co (13)] (15) : (*did*) Iakob mowi do łinow (–) [...] Ażáżem ia iuź przeź ten czás przetrwał iedną

mękę Straćilem miłego lina [...] marnie *RejJóz* L8; *RejWiz* 35; Exequi egestatem, Vboństwo przetrwąć. *Mqcz* 385c; Exorbere difficultatem, per translationem, Trudność wyłknąć/ albo połknąć/ to yeft/ przetrwąć. *Mqcz* 403a; Pertolero, Przetrwąć/ przecierpieć. *Mqcz* 457d; A thu Pan błogofławionym prawie káždego vczyńnić obiecąc raczył/ kto aż do końca záchowa ftałość fwoię iemu/ á przetrwa ty wżytki omylne á oftáteczne pokuły fwoie. *RejPos* 239v, 263; (*nagł*) Ná korab P. Lafkiégo Olbrychtá. (-) PRóžno fye morze niefpokoynie burzyfz/ Przedfię Korabiá tego nie zánurzyfz. Przetrwawfzy wżytki przeciwné pogody/ Stánie ná brzegu w cále y bez fzkody. *PudlFr* 27. [Cf też 2. *BielKron* 424v.]

przetrwac czego [prawdopodobnie zmiana składni pod wpływem „mało”] (1): Acz thám [na wojnie] iuz też poczęści y nędze poćirpieć muśi/ nie doieść/ nie dopić/ nie dofpác [...]/ ále przetrwawfzy máło [= przez krótką chwilę] tey nędze/ iákíey záfie s tego z miłemi przyiacioły rofkołfzy vżywa *RejZwierc* 177v.

przetrwac w czym [= będąc jakim] (1): Y To nadobna cnotá/ gdy kto w ćirpliwości/ Záchowa mył fátatecznie/ á zley wżeteczności/ Nie da buiác nád fobą/ á w fwoiey fkromności/ Przetrwa čás/ aż náftáną/ ine odmienności. *RejZwierc* 133.

W charakterystycznych połączeniach: *przetrwac* burzki a omylności (nawałności) świata tego (2), heretyctwa, mękę, pokusy, przeciwne pogody, trudność, trwogi, tyraństwa, ubostwo; w skromności *przetrwac*.

Zwroty: »cało przetrwac« (1): Látá 1544. Było czworo zácmmienie iednego roku/ Słońcá dwoie/ Mieliácá thákíey/ co fie przed thym nigdy nie trafiáło. O nich z dawná powiádáli Kápiřtran y infzy piřząc/ iż fortunni tho ludzye będą/ iefli ty czáfy cáło przetrwáią. *BielKron* 424v.

»przetrwac ([jakie]) czas(y)« [szyk zmienny] (4): *RejZwierc* 133; *BielKron* 424v; *RejPos* 150; Gdzieś [= oby] to człowiekowi/ Wolno było ták látác/ iáko gołębiowi: Lećiałbych conadáléy miedzy głuché láfy/ Y támbych fwóy wiek trawil/ y przetrwał zle czáfy. *KochPs* 80.

Szereg: »przeczekać i przetrwac« (1): Pomożyfz nam tedy tego nálz miłofciwy Pánie [...] / á vtwardz w tákíey fátateczności fercá náfze/ ábychmy cie Páná fwego nigdy w żadnych niebefpiecznościach nálfzych nie odftępowáli [...]. A przczekawfzy y przetrwawfzy ty řrogie burzki á ty řrogie nawałność [!] fwiátá tego/ ciebye Krolá á Páná fwego w rádości á z wesołym funnieniem doczekáli *RejPos* 27v.

W przen (1) : A tá łódká [tj. Kościół katolicki] płynie y fłynie: Tyráńftwá wżytki y Heretyctwá przetrwawfzy/ iáko mocna fkálá/ ftoi. *SkarJedn* 150.

ε. *Wytrwac* [w tym: w czym (4)] (5) : Bo áczby [uczeń] čás náłóżył yákířz kolwyek/ á wnim fie nye pilnye vczył/ áni theż wtem coby przed fię wzyął przetrwał/ čás on nye vżyteczny ále mářny á poprozny będąye. *GliczKřiqż* Nv.

przetrwac co (1): A wfpomínác tu napirwey raczy [Jezus w ořmiu błogofławieńftwach] onego ftałego á mocnego Rycerzá fwoiego [tj. człowieka wiernego Bogu]/ á fnadz napřednieyřzego/ ktory ten hárc á iście trudny przetrwał przy nim/ iż był záfwdzy vbogi w duchu. *RejPos* 263v.

przetrwac przy kim (2): O Iáko wdzyęczne pofélftwo á iáko wdzyęczná obietnicá Páná nářzego thu dochodzi do vřzu wiernych iego [...]. A do thych zwłáfzczá/ kthorym záfłubił ty wieczne błogofławieńftwá fwoie/ kthorzy przetrwawfzy w fátatecznościach fwoich przy nim/ iáko przy

wiernym Pánu á przy Páfterzu fwoim/ przetrwáli y ty wżytki burzki á omylności fwiáthá thego. *RejPos* 263, 263v.

przetrwać z kim (2): A iámci ieft miedzy wami iako ten ktory pośluguie/ a wy ieftéście/ cí/ ktorzyście zemną wpokufach moich przetrzfali *MurzNT Luc* 22/28 [*przekład tego samego tekstu*] *LatHar* 717.

§. *Przeczekać aż coś przeminie* [co] (1) : Ale fie pilnie pytay do domku iednego/ Co tu ftoi ná fkále máło wyzłzey wzgorę/ Vżrzyłz gi wnet gdy przetrwałz tę ták fżpetną chmurę. *RejWiz* 107.

b. *O Bogu* (1) :

Zwrot: »wsztyki wieki przetrwać« = *być wiecznym* (1): Ty wżytki wieki przetrwałz/ możny pánie/ Twych nieprzyaciól fżczęt niezofńanie *KochPs* 140.

c. *O rzeczach i abstraktach: pozostać w całej mocy, sile, nie stracić znaczenia, wartości, zachować się, wytrzymać próbę czasu* (4) : Káždemu fie ták pewnie zda/ Iż czo zácźnie [*budować*] wżytko przetrwa. *RejZwierc* 236v, 159v; Abowiem iuz od dawnych czáfow [...] vřtáli Apořtołowie/ Ewányeliftowie/ y Prorocy/ á náftąpili ná ich mieyfce Bifkupi/ Páfterze/ Doktorowie y Stárfzy: ktorych porządek w Kořciele ftátecznie przetrwał *RejPosRozpr* c3.

przetrwać jak długo (1): A Niechay iuz Vnijéy w fkrzyniách niechowamy/ [...] Ale fynom od oyców przez ręce podána/ Nieogárnioné látá przetrwa nieftárgána. *KochProp* 15.

2. *Przeżyć, przetrwać dłużej niż ktoś* [kogo] (4) : Látá 1544. Było czworo zácmmienie iednego roku/ Słóncá dwoie/ Miefiácá thákież [...]. Zá łáfká Bożą przetrwálfmy nie tylko miefiáce zácmmione/ ále y Práktykarze. *BielKron* 424v; Zywę ia mowi Pan [...]. A mowi to dla tego/ áby to okazał/ iż ieft nieřmiertelny/ á iż go żaden nie przetrwa. *CzechRozm* 5; Co pocznie [*Bóg*]/ wżytko pełno ieft zacności/ Pełno powagi: wiek fřprawiedliwořci Iego nie przetrwa żaden *KochPs* 171; (*nagł*) Nagrobek Annie. (–) ZA twoię dobrą wolą/ [...] Zá dobrą myśl/ y oné vćciwé biéřiády/ Godnábyř przetrwác byłá trzyřtoletné džiády *KochFr* 83.

3. *Przewyższyć, okazać się lepszym* [co (żywotne), [co]] (2) : Ali koń zwieřieł głowę chocia Džiánet Włofki/ Przetrwał go lichy Ruřak álbo wáłách Polřki. *BielSat* B3 [*idem*] *BielRozm* 12.

[*przetrwać w czym*: iednák w wżywánium iego řmácznieyfzy ieden [owoc] niź drugi/ á ná chowánium długie przetrwa ieden drugiego/ nie tylko w cudności/ ále teź w czerřtwořci *HistFort* G4v.]

Synonimy: **1.**, **2.** *przesiedzieć, przeżyć*; **1. a.** *pozostać, przepędzić*; **a.** *strawić*; **đ.** *przecierpieć, przeczekać, przetrzymać, ścierpieć, wytrzymać, znieść*; **c.** *zachować się*; **3.** *przemoc, przewyřszyć*.

Formacje współrdzenne cf TRWAĆ.

Cf PRZETRWANIE, PRZETRWANY